



Staatssecretaris Dijkma overweegt verbod op omstreden bijengif

VANDAAG 3

WWW.TROUW.NL | 73STE JAARGANG NR 21603 | E-MAIL VIA WWW.TROUW.NL/SERVICE | POSTBUS 859 1000 AW AMSTERDAM | REDACTIE 020-562 9444 | KLANTENSERVICE 088-056 1588 | BEZORGING 088-056 1599

Darfur, oorlog zonder einde

Over de gevechten in Darfur horen we niets meer. Verslaggever Klaas van Dijken en fotografe Adriane Ohanesian verbleven drie weken tussen strijders en ontheemden. Vandaag hun onthutsende verhaal.

Wat voedselreserves, tafeltjes en ander huisraad hebben ze op ezels gebonden, de vrouwen dragen de spullen op hun hoofd. Dorpelingen uit hartje Darfur vluchten de bergen van Jebel Marra in, een van de laatste gebieden die nog in handen zijn van de rebellen die strijden tegen het Soedanese regeringsleger. Bombardementen en beschietingen drijven de bewoners de hellingen op. Tien-duizenden burgers bivakkeren er in grotten, afgesneden van alle voedsel-

hulp en medische voorzieningen. De Verenigde Naties en de onafhankelijke Soedanese radiozender Radio Dabanga bevestigen deze aantallen. In 2014 zijn 430.000 mensen uit hun huis verdreven, in de eerste maanden van dit jaar kwamen daar nog eens 70.000 bij. Ondanks de aanwezigheid van een vredesmacht krijgen hulporganisaties van de Soedanese overheid geen toegang tot het gebied. Van Dijken en Ohanesian kwamen via smokkelroutes wel het ge-

bied binnen en zagen hoe dorpen werden platgebrand en kapotgebombardeed. Voor *Trouw* interviewden zij burgerslachtoffers van bombardementen en groepsverkrachtingen, opnieuw begaan door de Soedanese militairen en Arabische milities. Zoals de zevenjarige Adam Abdel, die twee weken geleden door een bom uit zijn huis werd geblazen en wiens hoofd één grote brandwond is. De luchtaanvallen zijn deel van een nieuwe militaire campagne, eind vorig

jaar gestart, waarmee de etnisch Arabische regering de etnisch Afrikaanse rebellen definitief wil verslaan. In Darfur woedt al twaalf jaar een burgeroorlog, die zeker 500.000 mensen het leven heeft gekost. Maandag zal zittend president Omar Al-Bashir – internationaal gezocht wegens genocide – zo goed als zeker opnieuw de verkiezingen winnen.

DE VERDIEPING
Adam (7) kon niet vluchten



FOTO ADRIANE OHANESIAN

advertentie

De wereld is Kras

Busreis Oostenrijk

100% vertrekgarantie

10 dagen al v.a.

699

TR 15.6.1

Busreis Salzburgerland

Laat u in de watten leggen in Oostenrijk! We reserveren voor u een 4-sterren hotel met uitstekende keuken en vele inbegrepen activiteiten. Bovendien is de ligging perfect voor excursies naar o.a. de Mozartstad Salzburg, het fraai gelegen Hallstatt, de Wolfgangsee en de Grossglockner.

✓ Inclusief Comfort Class busreis, ontbijt, diner en excursies

► Kras.nl/39493 of bel 0900-9697 70 cpg

Prijns per persoon o.b.v. 2 personen excl. reserveringskosten en Calamiteitenfondus



Nieuw blik: van gezinsbak tot supercar

TIJD

Shoppen voor een betere wereld

LETTER & GEEST

advertentie



Paul Tough

Een kwestie van karakter

'Elke ouder zou dit boek moeten lezen.'
– Margriet Sitskoorn



uitgeverij business contact



Mode uit de vuilniszak

DE VERDIEPING 14

deVerdieping

Trouw | verdieping@trouw.nl | zaterdag 11 april 2015

**Adam (7)
kon niet
vluchten**

oorlog in darfur p2



In de Soedanese regio Darfur leven tienduizenden ontheemden, zonder hulp, in donkere grotten. Klaas van Dijken wist als eerste journalist in jaren het gebied binnen te komen. Fotografe Adriane Ohanesian en hij zagen de vreselijke gevolgen van de militaire campagne.

REPORTAGE **Klaas van Dijken** FOTO'S **Adriane Ohanesian**

In een grot in Darfur, afgesneden van alle hulp

Hij drinkt met regelmatige tussenpozen. Zijn rechterhand weet het plastic flesje zonder etiket met even doorzichtige vloeistof blindelings te vinden. De dop is er al af, vleugjes alcohol walmen naar buiten. Hij neemt een slokje, zijn linkerhand laat de greep op het stuur geen moment verslappen, zijn ogen blijven op de onder ons door razende zandweg gericht. Het flesje gaat weer terug in de houder, hij veegt over zijn gezicht en spuugt tussen zijn voortanden uit het raam. Een paar minuten later herhaalt hij het ritueel. Achterin de pick-up truck zit een handvol rebellen van wie er een liederen de duisternis in bralt.

Slechts een enkele keer zullen we tijdens deze urenlange tocht stoppen. Een keer voor een lekke band als we net in veilig gebied zijn, de laatste stop is bij onze slaapplek.

Deze etappe is een van de meest risicovolle van onze reis. De Amerikaanse fotografe Adriane Ohanesian en ik zijn ruim een week daarvoor de West-Soedanese regio Darfur binnen gesmokkeld. Het gebied staat al sinds 2003 in brand. Etnische zuiveringen en wrede militaire campagnes kostten honderduizenden het leven (zie kader). De afgelopen maanden laaide het conflict in alle hevigheid op. Maar wat horen we daarvan? Darfur is totaal geïsoleerd en journalisten krijgen geen toestemming van de overheid om de regio in te gaan. Daarom reizen we met een van de etnisch Afrikaanse rebellengroepen, het Soedanese Bevrijdingsleger (SLM/A, Soedan Liberation Movement/Army) onder leiding van Abdel Wahid al-Nur. Dit is een van de bijna dertig rebellengroepen die ook onderling vaak sterk verdeeld zijn. De SLM/A wil de streng islamitische regering in Khartoem omverwerpen en vervangen voor een democratische seculiere overheid die alle bevolkingsgroepen gelijk behandelt. Voor zover bekend maken de mannen van het SLM/A zich niet schuldig aan verkrachtingen en moordpartijen op ongewapende burgers. Bijna drie weken lang zorgen deze rebellen voor onze veiligheid, brengen ons waar we heen willen en regelen ons eten. We hebben afgesproken dat ze niet aanwezig zijn bij de interviews die we onderweg houden. Ook mogen ze achteraf niet de inhoud van ons werk controleren.

De auto stopt. De dronken rebel is net als de anderen stil geworden. In de verte, aan de an-

Een half miljoen doden

Een van de duurste VN-vredesmissies ooit en een arrestatiebevel wegens genocide voor de president van Soedan hebben de wrede burgeroorlog in de regio Darfur niet kunnen stoppen. Eind 2014 startte president Omar al-Bashir opnieuw een uiterst wrede militaire campagne tegen zijn eigen bevolking. Al sinds 2003 woedt deze strijd tussen de Arabische regering in de hoofdstad Khartoem en de milities van de Arabische Janjaweed tegen met name de etnisch Afrikaanse groepen als de Fur, Zaghawa en Masalit. Aanleiding vormde de onvrede in Darfur over het feit dat de regering in Khartoem alle olie-rijkdom voor zichzelf houdt. Als reactie op de rebellie van de etnisch Afrikaanse groepen houdt Khartoem wrede etnische zuiveringen. Drie miljoen mensen raakten op drift, een half miljoen werd gedood. Wereldwijde campagnes en internationale druk hebben het conflict niet kunnen beëindigen. Voor journalisten en hulporganisaties is de regio Darfur al jaren vrijwel niet toegankelijk, de regering geeft geen visa af. Darfur dreigt een van de ergste vergeten conflicten te worden. De internationaal gezochte Al-Bashir wordt bij de presidentsverkiezingen van aanstaande maandag vrijwel zeker herkozen.

dere kant van de vlakke blinken lichten van een basis van UNAMID en tekenen zich de contouren van een stad af. Een rebel springt uit de laadbak en geeft een automatisch wapen aan de chauffeur. De chauffeur laadt het wapen door met een harde klik, en zet het naast zich tegen het portier. Twee handen gaan aan het stuur, de blik strak vooruit. Zijn rechervoet trapt het pedaal bijna door de bodem. De auto raast over de vlakke. Struiken sneuvelen, boompjes schieten rakelings langs. Af en toe schiet de blik van de chauffeur van links naar rechts om te zien of er vijandelijke troepen naderen. Wij kijken gespannen mee. De UNAMID-basis laten we links liggen. De stad is opeens dichtbij. Zonder vaart te minderen scheuren we door de verlaten straten, ontwij-

Dagelijks worden steden en dorpen gebombardeerd. Hulporganisaties krijgen geen toegang.

ken slapende ezeltjes en lege kraampjes op een verlaten markt. Het volgende moment zijn we de stad al uit en scheuren we over smalle weggetjes. We vliegen slechts twee keer uit de bocht.

Een half uur later, of een uur of twee later, lacht en praat iedereen opgelucht. We zijn door de linies heen geglipt. Wij zullen onze weg te voet en op ezeltjes vervolgen het berggebied in. Het is de enige manier om Jebel Marra in te komen, andere routes zijn nog gevaarlijker.

Het berggebied Jebel Marra – ons reisdoel – ligt in het hart van Darfur. Het is een van de laatste gebieden die nog door de rebellen worden gecontroleerd. Tienduizenden ontheemden leven daar, volgens de onafhankelijke Soedanese ra-





diozender Radio Dabanga, die als betrouwbare nieuwsbron bekendstaat en een groot netwerk in de regio heeft. Ze leven vaak op winderige berghellingen en in grotten hoog in de bergen, zonder enige vorm van hulp. Ze zijn op de vlucht voor de aanvallen van het regeringsleger en milities. Dagelijks worden hun steden en dorpen gebombardeerd, steeds vaker, al zijn er geen officiële cijfers. Want de Soedanese overheid heeft dit gebied omsingeld en hermetisch afgesloten sinds de start van de militaire campagne 'Allesbeslissende zomer' eind vorig jaar, waarin ze de rebellen voorgoed wil verslaan.

Hulporganisaties en de tadeloze vredesmissie van de Verenigde Naties en de Afrikaanse Unie (UNAMID) krijgen geen toegang tot het

gebied. Om er toch door te dringen is onze enige optie deze nachtelijke smokkelroute dwars door een grote stad. Hoe we precies rijden moet geheim blijven, om de mensen die ons hierbij helpen niet in gevaar te brengen.

Aan de rand van Jebel Marra, waar de heuvels overgaan in bergen, ligt het plaatsje Burgu, een typisch Darfur-dorp met huizen van klei en riet, zandpaden en een enkele generator die een paar uur per dag stroom levert. In de afgelopen maanden is Burgu regelmatig doelwit geweest van bombardementen door de regering, zo vertellen inwoners. Wanneer we de plaats binnenkomen is het twee weken

VERVOLG OP PAGINA 4

Vrouwen en kinderen schuilen in een grot in het berggebied Jebel Marra.

Mariam Taja Muhammed: 'Wat hebben wij de overheid misdaan?'





Rebellen van de SLM/A in het berggebied in Centraal Darfur.



Rebellen van de SLM/A op weg naar de

VERVOLG VAN PAGINA 3

geleden dat de laatste bom viel.

De Antonov, een oud Russisch vrachtvliegtuig, dropt die dag vier bommen. De zevenjarige Adam Abdel is alleen thuis, vertelt zijn moeder Fatima Musa. Drie bommen doden vee, ezels en beschadigen landbouwgrond. De laatste bom valt op nog geen vijf meter van hun huis. Adam Abdel wordt door de luchtdruk uit het huis geblazen en hij valt op zijn hoofd. Z'n kleren vliegen in brand, vlammen vreten zich een weg door zijn huid. Schreeuwend rent hij weer naar binnen en weet zijn kleren uit te trekken. Buren komen op het gegil af. Zijn moeder komt aanrennen en ziet zijn verbrande handen, zijn gezicht dat een grote brandwond is. Nu beginnen de korsten op zijn hoofd langzaam los te laten en komt wit-roze huid tevoorschijn. Vliegen dringen samen op de plekken waar de huid nog rauw en open is. Op andere stukken van zijn gezicht en lijf zitten nog grote plakken verbrande huid.

Buiten laten buren de scherpe ijzeren stukken van de bommen zien die de verwoestingen aanrichten. Adam Abdel heeft meer geluk dan veel anderen, die de bombardementen niet overleefden. Niemand weet precies hoeveel want officiële cijfers zijn er niet.

Vruchtbaar gebied

Dieper Jebel Marra in worden de bergen hoger, de hellingen steiler en de paden smaller. Auto's kunnen hier niet komen en zelfs ezels hebben moeite om sommige passen en paden over te komen. Achter elke berghelling ligt een verrassend groene vallei met dorpen, sinaasappel-, guave-, en citrusplantages. Voldoende regenval in combinatie met vulkanische grond maakt Jebel Marra tot het meest vruchtbare gebied van de hele Sahel. Maar de dorpen en plantages zijn grotendeels verlaten. Bijna niemand verbouwt nog iets, voedselgebrek ligt op de loer. We zien hoe de dagelijks overvliegende Antonovs de mensen angst aanjagen. Volgens hen zet de Soedanese regering naast bommenwerpers ook raketten in vanaf de grond. Ze jagen de inwoners hoog de bergen in, waar ze schuilen en slapen in een van de honderden diepe donkere grotten.

Al ver voor het eerste ochtendlicht wordt de



grot wakker. Een kind begint te huilen, anderen volgen. Een ezel balkt vanuit het dal tegen de bergen op. De grot ligt anderhalf uur klimmen boven de plaats Sarong. De eerste vrouwen komen naar buiten en doen hun behoefte achter stekelige struiken. Een man zet het ochtendgebed in. Binnen in de grot worden tientallen rokerige houtvuurtjes aangestoken. Ze werpen flikkerende schaduwen over de vrouwen en de vele rondscharrelende kinderen die hun handen verwarmen aan de vlammen. De 32-jarige Thuraya Adam Abdel-Razeg leeft met haar man en acht kinderen al weken in de grot. Bommen verwoestten hun huis. Op een staccato toon vertelt ze dat veel mensen in haar dorp Dorsa levend zijn verbrand. Het volgende moment biedt ze een van de zoete aardappelen aan die naast haar pruttelen in een pannetje. Het is haar enige maaltijd voor vandaag en soms heeft het gezin niets te eten. "We sterven hier", constateert ze nuchter.

Ergens aan de zijkant van de grot zit een oudere vrouw alleen. Tranen rollen over haar wangen. Weduwe Mariam Taja Muhammed huilt van angst en ellende om haar verwoeste leven. Een bommenregen op het plaatsje Wadi Torro vaagde niet alleen haar huis met al haar bezittingen erin weg, maar de scherven reten ook een mannelijk familielid in tweeën. Een ander familielid werd geraakt in zijn schouder, vertelt Mariam Taja Muhammed. "We hebben

te allebei in hetzelfde graf moeten begraven." Waarom de Soedanese overheid haar dorp bombardeert, weet ze niet. "Wij zijn maar arme burgers die hard werken op het land. We hebben geen idee. Wat hebben wij de overheid misdaan?"

Af en toe eet ze iets, maar haar buik doet zeer en door haar opgezwollen keel kan nog geen stukje ei. Naar een dokter kan ze niet. Zelfs als ze geld zou hebben is er in de wijde omtrek geen dokter te vinden, laat staan een functionerend ziekenhuis. De mensen met een beetje medische kennis die in het gebied rondom Sarong leven, kunnen niet aan dure medicijnen komen. Die zijn alleen te koop in de steden die in handen zijn van de overheid.

Terug naar beneden durft ze niet, net als de meeste anderen in de grot. "Ik ga pas terug naar mijn dorp als Omar (al-Bashir, de president red.) stopt met ons bombarderen. Tot die tijd blijf ik hier en kijk ik de dood in de ogen."

De duizenden ontheemden die niet in de buurt van grotten wonen, leven verspreid op de bijna kale berghellingen. Ook zij zijn gevlucht voor het geweld aan de rand van Jebel Marra. Meestal konden ze op hun vlucht niet meer meenemen dan een deken om op te zitten en een paar pannen. Amnad Mohamed, een 29-jarige moeder van zeven, deelt samen met vijf andere gezinnen de schaduw van een boom vlakbij het dorpje Kome om aan de hitte

te ontkomen. En altijd is er de harde wind die de longen vol stof blaast. Haar kinderen zijn ziek door koude nachten, gebrek aan eten en stof. Er is een tijd geweest dat er hulp van buitenaf kwam. Ze herinnert zich hulpverleners met namen als Stella en Anna uit België en Nederland die voor grote hulporganisaties werkten. Zij brachten een deken, wat eten en een lap plastic. Maar dat was in 2010 of 2011. Daarna hebben zij en alle andere ontheemden nooit meer een hulporganisatie in Jebel Marra gezien. "Unicef heeft dit jaar wel geprobeerd Jebel Marra in te komen maar ze zijn tegengehouden door de Soedanese overheid", zegt ze. Kome en omgeving vormen een van de weinige plekken waar ontheemden nog naartoe kunnen vluchten, omdat het onder controle staat van de rebellen.

Bont gekleed

Als we met de rebellen over de bergpaden naar de frontlinies lopen, komen we gezinnen tegen die hun huizen verlaten en juist de andere kant opgaan. Wat voedselreserves, tafeltjes en ander huisraad hebben ze op ezels gebonden, of de vrouwen dragen het op hun hoofd. De rebellen kunnen de burgers in de dorpen op de vlakke nauwelijks beschermen tegen de regeringstroepen en milities, en ook tegen de bombardementen halen ze niets uit.

Het berggebied is daarentegen relatief eenvoudig te verdedigen tegen de troepen op de vlakke. De mannen stationeren zich aan de randen van Jebel Marra op strategische plekken. Vanuit een schuttersputje turen ze door een verrekijker naar de bewegingen van de Soedanese troepen op een heuvel aan de andere kant van het dal.

De militairen kijken ongetwijfeld terug en zien dan een bont gekleed gezelschap van mannen van wie de meesten niet ouder zijn dan midden twintig. Sommigen hebben een uniform aan, anderen lange regenjassen met daaronder een kleurig T-shirt. Om hun hoofd zitten tulbanden gewikkeld. Normale jongens die ooit naar school gingen, hun ouders hielpen op het land en de geiten hoedden. Toen de oorlog dichtbij kwam, sloten ze zich aan bij de rebellengroep. Vaak is hun familie gedeeltelijk of helemaal uitgeweid, hebben ze alles verloren en geen andere plek meer om naartoe te gaan. De 24-jarige Mousab Faisal Abdul Hamed



frontlinie, waar ze de strijd aangaan met het Soedanese leger.

is een van hen. Zijn zachte gelaatstreken en vriendelijke ogen verhardden als hij spreekt over de oorlog. "Ik zag een vrouw die een paar dagen daarvoor was bevallen. De milities gristen de baby uit haar armen en doodden het kind." Hij vertelt hoe milities jongens die iets ouder zijn dan hij in een hut bijeen dreven en verbrandden. "Dat was het moment dat ik bij de rebellen wilde."

Slachting

Mochten de rebellen Jebel Marra verliezen, dan dreigt een slachting onder alle mensen die nu schuilen in de bergen, meent een lokale commandant van het rebellenleger. Buiten het berggebied verliezen de rebellen veel terrein, door gebrek aan coördinatie met andere groepen, wapens en geld. Steden en dorpen zijn al in handen van het regeringsleger en de rebelengroepen kunnen zich vaak alleen nog maar verplaatsen langs smokkelroutes. Hoewel de mannen vaak grote woorden gebruiken – revolutie, democratie en overwinning – is het maar de vraag hoe lang ze het nog volhouden.

Vandaag echter lijkt een rustige dag en kan Mousab Faisal zijn wapen laten rusten. De zon schijnt en de wind is even gaan liggen. Rebellen bungelen met hun benen over de rotsen. Dat het er ook heftig aan toe kan gaan bewijzen de lege patroonhulzen op de grond. Kogelriemen liggen netjes opgerold als een slang, klaar om afgevuurd te worden, mochten Soedanese troepen de berg opnieuw bestormen.

Sommigen kunnen dat niet navertellen, zoals de man die al vier dagen in de volle zon heeft gelegen. De stank van verrot vlees is als een muur waar je verblind tegenaan loopt. Het zwart geworden lichaam ligt tussen de groene plantjes met cherrytomaatjes. Vliegen kruipen uit zijn mond en in zijn holle borstkas zitten vier kogelgaten. Het enige kledingstuk dat hij nog aan heeft is op zijn enkels getrokken. De rebellen zijn niet van plan hem een waardige begrafenis te geven. Verderop liggen nog twee mannen van wie een zijn Soedanese uniform nog wel draagt. Hun poging om toegang te krijgen tot Jebel Marra is nog niet gelukt.

Dit verhaal is mede tot stand gekomen door het Postcode Loterij Fonds van Free Press Unlimited en het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.

Al jaren gezocht wegens genocide

De strijd in Darfur komt in 2003 tot uitbarsting als rebellen groepen de overheid aanvallen. De Afrikaans-ethnische groepen in Darfur voelen zich al jaren economisch achtergesteld en gediscrimineerd door de Arabische regering in de Soedanese hoofdstad Khartoem. De regering van president Omar al-Bashir reageert met een niets en niemand ontziende campagne om de rebellie te stoppen.

In 2009 vaardigt het Internationaal Strafhof (ICC) een arrestatiebevel uit en zegt het genoeg bewijs te hebben verzameld tegen president Al-Bashir. Hij zou zich schuldig hebben gemaakt aan genocide, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid. In december 2014 maakt het ICC bekend het onderzoek naar misdaden in Darfur op te schorten omdat het onvoldoende medewerking krijgt. Diezelfde maand luidt de overheid het tweede deel van een militaire campagne in om Jebel Marra in te nemen. Alleen al dit jaar zijn er vermoedelijk meer dan zestigduizend mensen op de vlucht geslagen. Honderden dorpen en steden zijn met de grond gelijk gemaakt. Niemand kent het exacte aantal doden, gewonden en verkrachte vrouwen. President Al-Bashir ontzegt sinds zijn arrestatiebevel de grote hulporganisaties de toegang tot Darfur. Ook een van 's werelds duurste vredesmissies, die sinds 2008 door de VN en de Afrikaanse Unie in Darfur is gestationeerd, wordt sterk gehinderd. Deze militairen mogen het rebellengebied niet ingaan noch de plaatsen bezoeken waar wordt gevochten en waar de regering heeft huisgehouden.

Het CDA kruipt weg in de provincie

Hans Goslinga

Van de machtigste partij in het land is het CDA in twee decennia teruggeworpen op enkele van zijn oude bastions: Friesland, Overijssel en Limburg. En zelfs daar haalde het bij de Provinciale Statenverkiezingen van vorige maand nog geen kwart van de stemmen. In de grote steden is de partij vrijwel weggevaagd. Van de 180 raadszetels in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht bezet het CDA er tien.

De conclusie moet zijn dat de partij geen gelijke tred heeft weten te houden met de grote veranderingen binnen en buiten de grenzen, vooral de immigratie. Zij heeft zich laten meeslepen door de angst voor de buitenwereld, vooral de islam, en lijkt letterlijk en metaforisch weggekropen in de uitmiddelpuntige provincies.

De term 'uitmiddelpuntig' is van de historicus Johan Huizinga, die tachtig jaar terug constateerde dat de oude tegenstelling tussen Holland en de overige provincies zo goed als was verdwenen. De weerstanden van de periferie tegen het 'hollandocentrisme', die zo lang de nationale eenheid in de weg hadden gestaan, waren opgeheven. Dat leek een logische conclusie. De gereformeerde Colijn regeerde, katholieken en protestanten speelden in de nationale politiek een toonaangevende rol.

Hoewel Huizinga meende dat christendom en heerschappij 'elkaar niet verdragen' duurde de heerschappij van de christendemocraten tot begin jaren negentig. "We run this country", riep het CDA-Kamerlid Joost van Iersel tijdens het Lubbers-tijdperk. Snel daarna volgde het verval. Misschien zette de toenmalige CDA-voorman Enneüs Heerma wel de toon voor de vlucht naar de regio, toen hij het parse kabinet-Kok van PvdA, VVD en D66 aanduidde als een 'Randstadkabinet'.

Dat was niet louter een sociaal-geografisch plaatsbepaling, er sprak ook de culturele weerstand uit die Huizinga voor geslecht achtte. Ook als zij al lang in Holland woonden, zoals Heerma in Amsterdam, behielden de christendemocratische voormannen na Lubbers, met uitzondering van De Hoop Scheffer, een provinciale uitstraling. Het gold voor de Zeeuw Balkenende, de Limburger Verhagen en het geldt nu ook voor de Fries Buma. De een na de ander verbeeldden zij de oude periferie en daarmee vermoedelijk ook een verlangen naar een overzichtelij-

ke wereld.

In 2011, toen hij minister van (nota bene) buitenlandse zaken was, klaagde Maxime Verhagen in het *Katholiek Nieuwsblad* dat de samenhang uit dorpen en steden was verdwenen door de komst van immigranten 'uit de hele wereld'. Hij riep zijn partij op 'niet bang te zijn de leidende cultuur weer volop uit te dragen'. Tegengeluiden, zoals dat van Hirsch Ballin die waarschuwde voor 'mentaal isolationisme', kregen geen kans.

Een medewerker van het wetenschappelijk instituut van het CDA schreef in die tijd dat de partij 'met haar oog voor pluriformiteit geknipt was voor het besturen van de stad'. Dat was toen al te laat. Van de goodwill die de partij onder migranten in de grote steden had, was vrijwel niets over. Door zijn bangelijke houding ontwikkelde de partij volgens socioloog Zijderveld een blinde vlek voor de potentie van immigranten.

De weerstand is er nog steeds. Het CDA-Kamerlid Pieter Heerma, de zoon van Enneüs, hamert al geruime tijd op ruimere mogelijkheden islamitische partijen die de sharia willen invoeren als bedreigend voor onze democratische rechtsstaat te verbieden. Hoewel die mogelijkheden er al zijn, was Heerma's oproep nog te begrijpen als zulke partijen hier de kop zouden opsteken, maar zij zijn er niet. Er is wel de PVV die de rechtsstaat bedreigt, maar die valt buiten Heerma's blikveld.

Het is misschien nog eens nuttig de visie van Hirsch Ballin daartegenover te plaatsen, omdat hij ook wel degelijk oog heeft voor angsten en afkeer van wat vreemd voorkomt. Die zorgen moet je wel degelijk serieus nemen, zei hij in 2011. Maar dan ook echt serieus, in de zin dat je de ongemakkelijke realiteit voor het voetlicht brengt en mentaal isolationisme bestrijdt. "Dat is iets anders dan belledigende en vernederende uitingen witwassen en gevoelens van onveiligheid aanwakkeren onder de pretentie dat je als politicus echt hebt leren luisteren."

In de jongste editie van CDA-blad 'CD Verkenningen' staat het thema angst centraal. Het opent met de waarneming dat we, hoewel gezonder, welvarender en veiliger dan ooit, in een cultuur van angst leven. In de zoektocht naar inzicht en uitzicht lijkt het me een nuttig nummer voor een partij die zo in haar schulp is gekropen.

Van de goodwill die de partij onder migranten in de grote steden had, is vrijwel niets over

